

**19.YÜZYIL RUSYA EKONOMİK
SİYASAL VE DEMOGRAFİK YAPISI**

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi İlker AKTÜKÜN

İSTANBUL – 2023

ÖZ

19. YÜZYIL RUSYA EKONOMİK, SİYASAL VE DEMOGRAFİK YAPISI

MURAT BARIŞ*

Yüzyıl boyunca önemli değişimlerin yaşandığı Rusya'nın siyasi, ekonomik ve demografik yapısı önemli ölçüde evrilmiştir. Ekonomik açıdan, 19. yüzyıl boyunca Rusya'nın ekonomisi tarıma dayalı bir yapıdan sanayileşmeye doğru evrilmiştir. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında, sanayi ve madencilik sektörleri önemli ölçüde gelişmiştir. Siyasi olarak, 19. yüzyıl boyunca Rusya'da çeşitli siyasi rejimler ve liderler hüküm sürmüştür. Romanov Hanedanı'nın hakimiyeti altında, Rus İmparatorluğu güçlü bir merkezi hükümet tarafından yönetiliyordu. Ancak, bu dönemde de bazı reform girişimleri ve siyasi baskılar yaşanmıştır. Özellikle 1861'de köleliğin kaldırılması ve bazı modernleşme çabalarıyla birlikte, siyasi ve toplumsal değişimler hız kazanmıştır. Demografik olarak, 19. yüzyıl boyunca Rusya'nın nüfusu önemli ölçüde artmıştır. Tarımsal verimlilikteki artışlar, salgın hastalıkların kontrol altına alınması ve göçlerin etkisiyle nüfus büyümesi yaşanmıştır. Ancak, bazı bölgelerde yaşanan açlık ve ekonomik zorluklar nedeniyle göçler ve ölümler de meydana gelmiştir. 19. yüzyıl Rusya'sı ekonomik, siyasi ve demografik açıdan karmaşık bir dönemi temsil etmektedir. Bu dönemdeki değişimler, Rusya'nın modernleşme sürecinde önemli kilometre taşlarını oluşturmuştur. Bu çalışmada 19. Yüzyıl Rusya'nın Ekonomik, Siyasal ve Demografik açıdan yaşadığı değişimleri inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Yüzyıl, Ekonomi, Siyasal, Demografi, İmparatorluk

* İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, Tezsiz Yüksek Lisans Öğrencisi

ABSTRACT

ECONOMIC, POLITICAL AND DEMOGRAPHIC STRUCTURE OF RUSSIA IN THE 19TH CENTURY

MURAT BARIS

The political, economic and demographic structure of Russia, which has undergone significant changes throughout the century, has evolved significantly. Economically, during the 19th century, Russia's economy evolved from an agrarian structure to industrialization. Especially in the second half of the 19th century, the industrial and mining sectors developed significantly. Politically, various political regimes and leaders ruled in Russia throughout the 19th century. Under the rule of the Romanov Dynasty, the Russian Empire was ruled by a strong central government. However, there were some reform initiatives and political pressures during this period as well. Especially with the abolition of slavery in 1861 and some modernization efforts, political and social changes gained momentum. Demographically, the population of Russia increased significantly throughout the 19th century. Population growth has been experienced due to increases in agricultural productivity, control of epidemics and migrations. However, migrations and deaths have also occurred due to hunger and economic difficulties in some regions. 19th-century Russia represents a complex period economically, politically and demographically. The changes in this period constituted important milestones in the modernization process of Russia. In this study, 19. We will examine the economic, political and demographic changes of Russia in the twentieth century.

Keywords: Century, Economy, Politics, Demography, Empire

GİRİŞ

Rus Çarlığı 18. yüzyılda dünyanın en geniş sınırlarına sahip ülkelerden biri olmasına rağmen hem teknolojik hem de ekonomik açıdan Avrupa'nın oldukça gerisindeydi. Çar 1.Aleksey ülkesini Avrupa'nın güçlü devletlerinin arasına sokmanın planlarını yaparken 1676 yılında henüz 46 yaşındayken hayatını kaybetti. Yerine geçen büyük oğlu 3.Fyodor da henüz 21 yaşındayken hayatını kaybetmesiyle Rus çarlığında taht mücadelesi başladı.1.Petro 1682 yılında daha 10 yaşındayken çar ilan edildiyse de üvey kız kardeşi Sofya Alekseyevna bu duruma isyan etti ve yönetime el koydu. 7 yıl sürgün hayatı yaşayan Petro 17 yaşına geldiğinde Moskova'ya dönerek ablası Sofya'ya darbe yaptı ve 1694 yılında Çarlığın başına geçti.¹

1.Petro Dönemi

1.Petro tahta geçer geçmez devletini zengin, mutlu ve dünyada saygın bir konuma getirmenin yollarını aramaya başladı. Bu amacına ulaşmanın ticaretten geçtiğini bilmekteydi. Ancak Rusya'nın kuzeyinde buzlarla kaplı denizler güneyinde ise büyük ve güçlü Osmanlı İmparatorluğu vardı bu yüzden Rus ürünlerinin dünyaya pazarlanması imkansızdı. Petro ticaret için limanlara sahip olmanın ve bu limanlar için sıcak denizlere inmenin şart olduğunu anladı. Bu sebeple yapacağı ilk askerî harekât olarak Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'deki Azak Kalesini seçti. Rus Kuvvetleri 1695 yılında ani bir baskınla Azak Kalesine saldırdıysa da Deniz Kuvvetleri bulunmayan Ruslar başarılı olamadı ve geri çekilmek zorunda kaldı. Petro donanmanın eksikliğini fark edip hemen Don kıyısında büyük bir tersane inşa ettirdi. Bu tersanede o zamana kadar Karadeniz'in hiç görmediği dev gemiler inşa ettirerek Azak Kalesine tekrar saldırdı. 1696 yılında Kaleyi almayı başarırken Ruslar tarihlerinde ilk kez Karadeniz'e ulaşmış ve sıcak denizlere inmeyi başarmıştı. Bununla birlikte denizciliğin önemini anlayan Petro Avrupa'da gelişen donanma teknolojisini ülkesine de getirmek istedi. Denizcilik eğitimi için 1697 yılında kimliğini gizleyerek Petro Mihaylov takma adıyla Avrupa'ya gitti. Almanya, Hollanda, İngiltere ve İtalya'yı gezerek gemi tersanelerinde

¹ İlker Aktükün, Ders Notları-Çarlık Rusya'sının Yayılması ve Çarlık Rusya'sında Modernleşme Çabaları, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, s.19-23

işçi olarak çalıştı ve kendisini bu yönde geliştirdi. Ekonomik ve askeri alanda bilgi toplamak amacıyla çıktığı bu Avrupa gezisinde aynı zamanda Osmanlılara karşı yeni bir ittifak arayışında bulunduysa da bu girişimi sonuçsuz kaldı.²

Daha sonra Rusya'ya geri dönen Petro Karadeniz yerine Baltık denizine yönelmeye karar verdi. 1700 yılında yanına Danimarka ve Lehistan'ı alarak İsveç'e karşı ünlü büyük Kuzey savaşını başlattı. Daha savaşın başında Norveç Krallığını saf dışı bırakan İsveç 1704 yılında Lehistan ordularını da dağıtarak Rusya ile başa baş kaldı. İki müttefikini kaybeden Petro İsveç Kralının Lehistan üzerine yönelmesini fırsat bilerek ordusunu modern silahlarla yeniledi. Lehistan topraklarında kontrolü sağladıktan sonra Moskova üzerine yürüyen İsveç ordusu Moskova önlerine geldiğinde sert Rus savunması ile karşılaştı. Sayıca üstün olan Rus ordusundan Poltovaya kadar kaçan İsveç ordusu burada savunmaya geçti. 1709 yılında yapılan Poltova Çarpışmasıyla İsveç Kralı Demirbaş Karl canını zor kurtararak Osmanlı İmparatorluğu'na sığındı. Karl kısa sürede Osmanlı'yı Rusya'ya karşı savaşa katılmaya ikna etmesi ile Rus Osmanlı savaşı patlak verdi. Osmanlı Kuvvetleri Kırım ordusunun desteğiyle Rus birliklerini Prut nehri kıyısında çember içerisine alarak Çar Petro'yu barış istemek zorunda bıraktı. Yapılan anlaşmayla Azak Kalesini Osmanlı'ya geri veren Petro tekrardan Karadeniz'den uzaklaşmış oldu. Savaşın ardından Rusya'ya dönen Petro Deniz savaşlarında İsveç'e karşı üstünlük sağlayarak 1721 yılında büyük Kuzey savaşında galip gelen taraf oldu. Yapılan anlaşma ile Ruslar hem Avrupa'nın büyük devletleri arasına girdi hem de Baltık bölgesinin doğusunu topraklarına katarak batı ile doğrudan ticaret yollarına da kavuşmuş oldu. Bu savaştaki başarıları sebebiyle Petro'ya büyük ve imparator ünvanı verilirken Rusya artık çarlık değil imparatorluk olarak anılmaya başlandı.³

Uzun süreli savaşların getirdiği ağır yük Petro'yu ekonomik alanda değişimler yapmaya yöneltti, özellikle silah ve gemi yapımı için madencilik ve sanayinin gelişmesine büyük önem verdi bu dönemde kendi kurduğu ve 1712'de

² Bkz; (1) Aktükün, s.23-26

³ Prof. Dr. Devlet Nadir, Doç. Dr. Hatipoğlu Esra, Doç. Dr. Sarıahmetoğlu Nesrin, **Anadolu Üniversitesi Rusya Tarihi Ders Kitabı**, s.102-103

başkent ilan ettiği Petersburg'da iki büyük liman açarak bu limanları batıya açılan ticari kapılar durumuna getirdi.⁴

Ayrıca Slav alfabesinden Yunan harflerine geri döndü, matbaayı kurdu, gazete çıkardı, Matematik ve Denizcilik okulu, Mühendislik ve Topçuluk okulu, Denizcilik Akademisi gibi çeşitli okullar açarak buralarda ders vermek üzere Avrupa'dan bilginler getirtti. Bu gelişmelerin yanı sıra İmparator Petro askeri alanda da orta Asya, Hazar bölgesi ve Sibirya'ya yönelik genişleme politikası izledi. Asya, Hazar ve Sibirya bölgelerini araştırma grupları gönderen Petro İran'ın zayıflığından faydalanarak Hazar bölgesinde işgale başladı, ancak İran seferindeyken büyük Petro'nun sağlığı bozuldu ve 8 Şubat 1725 yılında aniden hayatını kaybetti.⁵

Petro'nun ani ölümünün ardından Rus İmparatorluğu'nda taht mücadelesi başladı. İlk önce Petro'nun karısı 1.Katerina İmparatoriçe ilan edildi. Ancak alkol sorunları yüzünden yalnızca iki yıl hüküm süren 1.Katerina 1727 yılında hayatını kaybetti. Ardından 1.Petro'nun torunu olan on bir yaşındaki 2.Petro tahta geçirildi. 2.Petro'nun da sadece iki yıl tahta kalıp 1730 yılında çiçek hastalığından hayatını kaybetmesiyle Anna İvanovna Çariçe olarak tahta geçirildi.⁶

Anna İvanovna Dönemi

Çariçe Anna İvanovna tahta geçer geçmez yeniden Karadeniz'e inme amacıyla İran'la dostluk kurdu ve İran'dan alınan yerleri iade etti. Daha sonra Hazar Denizinin çevresindeki Kazak topraklarını kısa süren bir savaşta ele geçirdi. Buradan sonra gözünü Osmanlı İmparatorluğu'nun Karadeniz kıyılarına diken Anna İvanovna müttefiki olduğu Avusturya ile Osmanlı İmparatorluğuna savaş ilan etti. 1735'te Kırım'a saldırıya geçen Ruslar Azak Kalesini, Kırım Kalesini ve Kırım'ın başkenti Bahçe Sarayı ele geçirdi ama bir süre sonra tedarik yollarının uzun olması nedeniyle sorunlar yaşayan Rus ordusu Kırım ordusunun karşı saldırısı sonucunda geri

⁴ Bkz; (1) Aktükün, s.27-29

⁵ Belgesel (**Büyük Petro**)

⁶ Bkz; (3), s.106

püskürtüldü, daha sonra Ruslar Boğdan'a saldırarak Osmanlı ordusunu bir dizi savaşla geri itmeyi başardı. Osmanlı İmparatorluğu ise Avusturya cephesindeki bütün savaşları kazanarak Tuna nehrini yeniden sınır ilan etti ve Avusturya'yı savaşta saf dışı bıraktı. Osmanlı İmparatorluğu ile başa baş kalan Rusya Kırım'da yaşadığı tedarik sorunu Boğdan'da da yaşayarak barış istemek zorunda kaldı. Bu savaş sonucunda Ruslar bir kez daha sıcak denizlere inme hayallerini ertelemek zorunda kalırken, Azak Kalesi ve Boğdan dahil olmak üzere aldıkları yerleri geri verdiler.⁷

1.Petro'nun Kızı Elizabeth'in Tahta Geçmesi

1740 yılında Anna'nın hayatını kaybetmesiyle Çar 1.Petro'nun kızı Elizabeth yeni Çariçe ilan edildi. Elizabeth döneminde imparatorluğun ekonomik yönden gelişmesine önem verilirken idam cezası kaldırıldı ve zenginler teşvik edilerek yeni iş alanları açıldı, ancak tüm bunlara rağmen Rus ekonomisi Elizabeth'in lükse düşkünlüğü yüzünden düzelmedi. 1756 yılında 7 yıl savaşının başlaması ve Rusya'nın Avusturya ve Fransa'nın yanında bu savaşa girmesi ekonomiyi daha da zora soktu, bu savaşta Rus ordusu Prusya krallığına saldırarak Doğu Prusya'yı ele geçirse de 1762 yılında Çariçe 1.Elizabeth'in ölümüyle işler değişti.⁸

3.Petro Dönemi

Tahta geçen 3.Petro Prusya Kralı 2. Friedrich'e hayranlık duymaktaydı, bu hayranlık Rusların 7 yıl savaşından çekilerek doğu Prusya'yı Almanlara iade etmesine neden oldu. Kısa bir süre sonra 3.Petro'nun Alman asıllı eşi 2.Katerina ve general olan sevgilisi darbe yaparak 3.Petro'yu tahttan indirdi, ardından oğlu Pavel'i varis olarak göstererek 2.Katerina adıyla 1762 yılında Çariçe ilan edildi.⁹

⁷ Bkz; (3), s.107

⁸ Bkz; (3), s.107

⁹ Bkz; (3), s.107

2.Katerina Dönemi

2.Katerina döneminde Rus İmparatorluğu adeta altın çağını yaşadı. Önceki hükümdarlar döneminde izlenen Karadeniz'e inme ve yayılma politikası Katerina döneminde daha da ileri götürüldü. 1774'te Osmanlılara karşı kazanılan savaşla Küçük Kaynarca Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre Rus Ticaret gemileri Karadeniz'de ve Akdeniz'de serbestlik kazanırken istedikleri zaman boğazlardan geçebilme hakkına da sahip oldular. Ayrıca bu antlaşma ile Kırım özerk bir statü kazandı. Bu antlaşmadan kısa bir süre sonra Ruslar Osmanlı'nın artık o eski gücünü kaybettiğini anlayarak 1783 yılında Kırım'ı ilhak edince bir kez daha Osmanlı Rus savaşı patlak verdi. Bir yandan Osmanlı ile savaşan Ruslar diğer yandan da 1791 yılında parçalanan Polonya'nın doğu kesimi ile eski Litvanya Krallığının topraklarını ele geçirdi. 1792'de Osmanlı ile yaptığı savaşı kazanan Ruslar Yaş Antlaşmasıyla ile Dinyester Nehri'ne kadar olan Karadeniz kıyısını ele geçirdi. 1.Petro'dan sonra Rus imparatorluğuna altın çağını yaşatan 2.Katerina 1796 yılında hayatını kaybetti.¹⁰

2.Katerina'nın oğlu 1.Pavel Rus Çarı olarak tahta geçirildi. Pavel dış politikada oldukça istikrarsız bir çizgi çizirken tahta kaldığı beş yıl boyunca yalnızca Kazaklardan toprak alabildi. 1801'de yapılan darbe ile öldürüldü.¹¹

1.Alexander Dönemi

Pavel'in yerine 1.Alexander geçti, Alexander tahta geçtikten sonra topraklarını genişletmek amacıyla Osmanlı İmparatorluğu, İsveç İmparatorluğu ve Fransa ile savaşa girişti. Önce İsveç'i yenen Ruslar bugünkü Finlandiya'nın tamamını ele geçirdi, ardından Kafkaslar' da Gürcistan, Azerbaycan ve Kuzey İran bölgesini kontrol altına aldı. Daha sonra 1812 yılına kadar savaştığı Osmanlıların Eflak ve Boğdan bölgelerini topraklarına katmayı başardı. Bu dönemde İngiltere'yi ve Avusturya'yı yenen Napolyon 600.000 bin kişilik bir orduyla Moskova Seferi'ne çıkması ile Ruslar Osmanlı topraklarından geri çekilmek zorunda kaldılar. Bu geri

¹⁰ Bkz; (1), Aktükün, s.38-48

¹¹ Bkz; (3), s.115-116

çekiliş Napolyon'un Rusları kovalamasıyla Moskova'ya kadar sürdü. Ruslar çekildikleri bölgeleri ateşe vererek Fransızların erzaksız kalmasını amaçladılarsa da Napolyon 1812 yılının sonuna kadar Moskova'ya girmeyi başardı. Ruslar Fransızların şehre girmesinden birkaç gün önce Moskova'yı tahliye ettiği için Napolyon yaklaşık beş hafta yanmış ve yıkılmış Moskova'da beklemek durumunda kaldı. Bu dönemde erzak sıkıntısı çeken Napolyon üzerine zorlu kış şartlarının da eklenmesi ile ekim ortalarında şehri terk etmek zorunda kaldı. Fransızlar 1812'nin sonlarına doğru Rus topraklarını terk ederken, çekilme tamamlandığında 600.000 bin kişilik Ordu'dan geriye sadece 30.000 bin asker kalmıştı.

Ruslar Napolyon'un peşine düşmeden önce yarım kalan Osmanlı Rus Savaşı'nı Bükreş Antlaşması ile sonlandırarak Besarabya bölgesini Rus topraklarına kattılar. Artık inisiyatifi eline alan Ruslar batıya doğru ilerleyerek Napolyon ile ittifak kuran Polonya'nın tümünü işgal etti. Bir diğer koldan Asya kıtasına doğru ilerleyen Rus ordusu Kazak Hanlığının topraklarını ve Amerika kıtasındaki Alaska bölgesini ele geçirdi.¹²

1.Nikolay Dönemi

1.Alexander'ın 1825 yılında hayatını kaybetmesiyle tahta Çar 1.Nikolay geçti. Nikolay göreve başlar başlamaz Yunanlıların Osmanlı İmparatorluğu'ndan bağımsızlık kazanmak için çıkarttıkları ayaklanmalara destek verdi, özellikle Navarin Deniz muharebesinde İngiliz, Fransız ve Rus Donanması'nın Osmanlı donanmasını tamamen yok etmesi Yunanlılara yapılan en büyük destek oldu. Osmanlı bu olay sonrasında Çanakkale ve İstanbul Boğazı'nın Rus gemilerine kapatması ile Rus Osmanlı savaşı başladı. Rus ordusu 1829 yılında batıda Edirne'ye kadar ilerlerken, Kafkaslarda ise Kars, Ardahan ve Erzurum'u ele geçirdi. Rusların İstanbul'a bu kadar yaklaşması sonrasında Osmanlı İmparatorluğu şartları çok ağır olan Edirne Antlaşmasını imzalamak zorunda kaldı. Bu anlaşmaya göre Rusya işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi karşılığında Yunanistan bağımsızlığını kazandı, doğu

¹² Bkz; (3) s.116-120

Karadeniz kıyıları tamamen Rus kontrolüne geçti ve Rus gemileri boğazlardan serbest geçiş hakkı elde etti. İlerleyen dönemlerde Nikolay 1853 yılında Osmanlı ile Balkanlar ve Kırım'da bir kez daha karşı karşıya geldi. Ruslar İngiliz ve Fransızların Osmanlı'ya yardımları sonucunda savaşı kaybederken, 1.Nikolay bu savaş sırasında zatürre oldu ve 1855 yılında hayatını kaybetti.¹³

2.Alexander Dönemi

1.Nikolay yerine tahta geçen Çar 2.Alexander Balkanlarda ilerlemenin artık çok zor olduğunu anlayarak Kırım Savaşı'ndan çekildi. Kırım Savaşı'ndaki mağlubiyet Rusya'nın Avrupa karşısında geri kalmışlığının bir eseri idi. Bu nedenle Çar 2. Alexander bir takım reform hareketlerine girişti. Bunların en başında toprak sahiplerinin sert muhalefetine karşılık 3 Mart 1861 tarihinde Serfliği tamamen kaldırırdı. Bu kararla birlikte tarımda zorla çalıştırılan on milyonlarca köylü özgürlüğüne kavuşturulurken uzun vadeli bir ödeme planıyla köylülere belirli ölçüde toprak dağıtıldı. 2.Alexander bu tür reformların yanı sıra askeri alanda da yenilikler getirdi, ordunun silahları yenilendi, zorunlu askerlik uygulaması başlatıldı ve sınırlar Doğu Asya yönünde genişletilmeye başlandı. 1858 ve 1860'ta Çin'den Kuzey Mançurya'nın alınması,1860'ta Vladivostok kentinin kurulması ve 1870'lerde Türkistan'ın fethedilmesi en önemli olayları oldu. Ayrıca bu dönemde Kuzey Amerika'daki Alaska'nın çok önemli olmadığı düşünerek 1867'de Amerika'ya 7,2 milyon dolar karşılığında satıldı. Kırım Savaşı'nın ardından konan askeri kısıtlamaların 1871 tarihinde kaldırılmasından sonra Karadeniz donanmasını yeniden kuran Rusya Balkanlarda daha etkin bir rol oynamaya başladı. Panslavizm akımının etkisiyle 1877 yılında Osmanlı Devleti ile yapılan savaşta Ruslar Osmanlı'yı mağlup edip Yeşilova'ya kadar ulaşınca savaş Ayastefanos Antlaşması ile sonuçlandı. Ancak İngilizler bu antlaşmanın imzalanması durumunda Rusların çok fazla hak elde edeceğinden korkarak taraflara Berlin Antlaşmasını imzalamayı kabul ettirdi. Bu

¹³ İlker Aktükün, Ders Notları-19.Yüzyıl Avrupa Gelişmeleri ve Rusya, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, s.28-34

antlaşmaya göre Sırbistan, Bulgaristan, Romanya ve Karadağ Osmanlı'dan koparıldı. Ayrıca Kars, Batum, Artvin ve Ardahan Rus İmparatorluğu'na verildi.¹⁴

Bu dönemde Çar 2.Alexander'ın hayatını kaybetmesi sonrasında yerine 3.Alexander geçerek Rus yayılmasını tekrar Doğu Asya'ya taşıdı. Önce Sahalin adasını alan Ruslar ardından Çin'den Liaotung yarımadasını kiraladı.¹⁵

2.Nikolay Dönemi

1894 yılında Çar 3.Alexander'ında ölmesi sonrasında tahta oğlu Çar 2.Nikolay geçti. Rusların Asya'daki yayılcı politikasından rahatsız olan Japonlar 1904 yılında Port Arthur'daki Rus gemilerine saldırarak Rus Japon savaşını başlattı. Rus Ordusu'nun Japonlar karşısında hem karada hem de denizde ağır yenilgiler almasıyla halk arasında imparatorluk düzenine karşı protestolara neden oldu. St. Petersburg'daki saraya yürüyen göstericilere ateş açılması ile yaşanan kanlı Pazar olayı 1905 yılında devrime neden oldu. Bu devrim sonucunda anayasal monarşiye geçiş yapılarak çok partili seçimler yapıldı ve 1906 yılında yeni bir anayasa kabul edildi. Asya'da Japonlar ile çatışmaya son veren Ruslar 1906'dan sonra Balkanlar üzerine yoğunlaştı.¹⁶

Balkanlarda giderek kızışan ortam sonucunda 1.Dünya Savaşı patlak vermesiyle Ruslar Britanya ve Fransa'nın yanında 1.Dünya Savaşı'na katıldı. Osmanlı Devleti'nin de Almanya ve Avusturya'nın yanında savaşa katılmasıyla, Ruslar hem batıda hem Balkanlarda hem de Kafkasya'da cephe açmak zorunda kaldı. Osmanlı'nın boğazları kapatmasıyla ikmal desteğini büyük ölçüde yitiren Ruslar ciddi silah ve mühimmat sıkıntısı çekmeye başladı. 1916 yılına kadar batıda Almanlara karşı büyük toprak kayıpları yaşasalar da Kafkas cephesinde ilerlemeyi başardılar. Ancak savaşın yol açtığı yıkım nedeniyle ekonominin hızla bozulması Rus halkını çok zor duruma düşürdü. 1917 yılına gelindiğinde Rus ekonomisi iflas etmiş, vergi sistemi bozulmuş

¹⁴ Bkz; (13), Aktükün, s.35-44

¹⁵ Bkz; (3), s.136

¹⁶ Bkz; (3), s.167

ve dış borçların ödenemeyecek duruma gelmesiyle halk nezdinde çok büyük bir ayaklanma başladı.¹⁷

Şubat Devrimi

Rusya uzayıp giden 1.Dünya Savaşı'nın ülke ekonomisine verdiği zararlarla baş etmeye çalışırken halkın Çarlığa karşı aldığı tavır artık bir isyana dönüşmüş ve ihtilalci gruplar durmadan gösteri yapar hale gelmişti. Ülkenin her tarafını grev dalgası bürürken sokaklara dökülen yüz binler savaşın derhal durmasını talep etmekteydi. Fakat ne Çar 2.Nikolay ne de hükümet yetkilileri artan huzursuzluğa karşı bir adım atmıyor aksine protestoları kanlı bir şekilde bastırıyorlardı. Artan gıda kıtlığı, işsizlik ve 1.Dünya Savaşı'nın devam etmesi nedeniyle 23 Şubat tarihinde başlayan gösteriler kentteki tüm işçilerin katılımı ile büyümeye başladı. Gittikçe büyüyen isyana karşı çaresiz kalan Başbakan Nikolay istifa etse de 2.Nikolay bu istifayı kabul etmedi ardından hem Başbakana hem de asayişin başındaki Kabarov'a gösterileri bastırma emrini verdi. Bunun üzerine 26 Şubat'ta polisler isyanı bastırmaya çalışarak göstericilere ateş açıp çok sayıda sivilin ölmesine neden oldu.

Artık işler çığırından çıkarken bu baskının adil olmadığını düşünen bir kısım Er'in de isyana katılmasıyla ordu içinde de kargaşa baş gösterdi. İşler her geçen gün kötüye giderken Duma Başkanı Mihail Rodziyanko Çar 2.Nikola'ya acil olarak yeni bir hükümetin kurulması gerektiğini belirtti. Fakat 2.Nikolay teklifi dahi dinlemeden bu kez de General Nikolay İvanov'u emrindeki askerler ile Başkente göndererek isyanı bastırmayı emretti. Ancak bu girişim de başarısızlıkla sonuçlanırken 27 Şubat günü alaylardaki Er'ler komutanlarını vurarak bir bir firar edip isyancıların tarafına geçmeye başladı. Gittikçe büyüyen kalabalık kısa zamanda devlete ait önemli binaları ele geçirerek bakanların bulunduğu Mariyinsky Sarayı'nı kuşattı. İşin ciddiyetini yeni anlayan Çar 2.Nikolay Petrograd'tan kaçmak zorunda kalırken başkent isyancıların eline geçmesi ile Şubat Devrimi resmen gerçekleşmiş oldu. Aslında 8 Mart 1917'de

¹⁷ Bkz; (3), s.179-181

yapılan devrim Rusların Jülyen takvimini kullanması nedeniyle şubat tarihinde yapıldığı kabul edildi ve tarihe Şubat devrimi olarak geçti.¹⁸

Çar 2.Nikolay devrilmesinin ardından Duma başkanı Mihail Rodziyanko 12 milletvekilinden oluşan geçici bir hükümet kurdu ve başkanlığına da Prens Lvov getirildi. Devrim amacına ulaştı, Çar tahtan indirildi, yeni bir hükümet kuruldu ancak bunlar Rusya üzerindeki kara bulutları dağıtmaya yetmedi. Ülke ekonomisi felç olurken, fabrikalar birbiri ardına kapanıyor, ürün fiyatları artıyor, halk açlıkla pençeleşiyordu. Geçici hükümet ülkeyi ekonomik buhrandan kurtaramıyor daha doğrusu dürüst bir politika bile üretilmiyordu. Bu durumdan hoşnut olmayan halk yeniden gizliyen gizliye isyanlara başlarken hükümette gelmekte olan isyanın sesini duyabiliyordu.¹⁹

Bu dönemde 1.Dünya Savaşının tarafsız ülkesi İsviçre’de bulunan Vladimir Lenin Rusya’ya dönmenin yollarını aramaktaydı. Alman hükümeti ile irtibata geçerek kendisinin Rusya’ya gitmesi konusunda yardım edilmesini istedi. Alman hükümeti ise Lenin’in Rusya’ya dönüşünün açabileceği siyasal karışıklığın Doğu Cephesi’nde Savaşı bitirmeye yardımcı olabileceğini düşündü. Nihayet Nisan 1917 tarihinde Petrograd ulaşan Lenin, Stalin tarafından karşılanırken birlikte tren garında miting düzenlediler. Lenin kalabalığa seslenerek geçici hükümetin işçi ve köylü kitlelerinin taleplerine cevap veremeyeceğini bu nedenle kesinlikle destek verilmemesi gerektiğini, Sovyetlerin tam iktidar olduğu bir devrimin gerekliliğini anlattı. Bunun üzerine mayıs ve haziran ayında ülkede grevler patlak verirken cephedeki askerler arasında da hoşnutsuzluk ayyuka çıktı. Cephe hatlarında ölüm cezalarının yeniden uygulamaya konulacağı söylentileri yaygınlaşmaya başlarken ordu içinde bir öfke ve panik havası hâkim oldu. Askerler zaman zaman firar ediyor hatta bazen savaşımayı bile reddediyordu. Hükümet bu kargaşayı düzeltmek için ilk başta savaşı sonlandırmaya karar verirken planları toplu bir hücumla kalkıp Almanları barışa zorlamaktı. Ancak bu strateji bir faciaya dönüştü. 16 Haziran’da tüm cephelerde

¹⁸ Bkz; (3), s.185-186

¹⁹ Ramin Sadıkov, **Şubat Devriminden Sonra Rusya’da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimi’ne Giden Yol**, Azerbeycan Muallimler Enstitüsü Sheki Shubesi, Tarih Bölümü, s.102

taarruz emri verilse de savaşmaya isteksiz olan Rus askerleri Almanlar karşısında bir adım bile ilerleyemedi. Birkaç gün sonra ise başlayan şiddetli Alman karşı saldırısı tüm umutların sönmesine neden olurken bu saldırı sonucunda Rus ordusu Galiçya'dan atıldı.²⁰

Bu durumdan faydalanan Bolşevikler tüm işçi ve askerleri ‘‘Sovyetler iktidara’’ sloganıyla gösteri düzenlemeye çağırırken 18-25 Haziran arası tüm ülkede Bolşevikler lehine gösteriler düzenlendi. Bu sırada Sibiryada sürgünde bulunan Lev Trotsky Mayıs 1917'de Petrograd gelmesiyle Bolşevik'lerin itibarı bir hayli arttı. Hal böyle olunca Lenin ve arkadaşları Petrograd varoşlarındaki tüm işçi ve köylünün tam desteğini kazandı. Ardından ordu içindeki propagandalarına ağırlık verdiler. Asker Pravda adı ile bir gazete yayınlamaya başladı. Lenin tezlerini duyurmak için önce konuşmalar yaptı, sonrasında da gazete yayını ile şunları savundu. ‘‘Yeni hükümet kapitalisttir, sermayeyi devirmeden savaşı sonlandırmak mümkün olmayacak, geçici hükümetin vaatleri yalandır, boş hayaller kurmayın, iktidarın maskesini düşürmeliyiz, parlamenter cumhuriyeti değil, iktidarın işçi ve köylü Sovyetlerine geçtiği bir cumhuriyet olmalı.’’

Bolşeviklerin her geçen gün ordu içinde de taraftar kazanmaya başlaması karşısında harekete geçen geçici hükümet önce Pravda gazetesini susturdu ardında bazı birlikleri dağıtarak çözüm bulmaya çalıştı.²¹

Petrograd askeri bölgesinin generali Polosev'in emriyle kazak birlikleri göstericilere ateş açınca 700'e yakın insan öldü ve başkentte olağanüstü hâl ilan edildi. Ardından hükümet Bolşevik önderlerden Lenin, Zinoviev ve Kamanev'in tutuklanmasını emretti. Bununla da yetinmeyerek Lenin'e karşı vatana ihanet ve Alman casus suçlamalarıyla dava açtı. Hal böyle olunca Lenin kendisi için ülkeden kaçmaktan başka bir yol kalmadığını anladı ve bir itfaiyeci kılığında Finlandiya'ya

²⁰ İlker Aktükün, Ders Notları-1917 Ekim Devrimi ve SSCB'nin Kuruluşu, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, s.11-12

²¹ Bkz; (19), Sadıkov, s.104

geçti. Temmuz ayaklanması sonrası koalisyon hükümeti istifa ederken Prens Lvov siyasetten çekildi.²²

Kerenski Hükümeti Dönemi

Kerenski liderliğinde sosyalist ağırlıklı bir hükümet kuruldu, başkomutanlığa General Kornilov atandı. Ancak Kornilov kendisine göre planlar yapmakta, hükümeti devirerek ülkenin tek gücü olmak istemekteydi. İşe ilk başta devrimcileri yok ederek başlayan Kornilov, çok geçmeden 26 Ağustos sabahı Petrograd'a gönderdiği bildiriyle Devleti tek başına ele geçirdiğini duyurdu. Orduya geçici hükümetin emirlerine itaat etmemelerini ayrıca tüm bakanların istifa etmesini istedi, ancak istekleri geçici hükümet tarafından kabul edilmezken aksine başkomutanlıktan azledilerek tutuklanması için bir muhtıra yayınlandı. Böylece tarihe Kornilov isyanı olarak geçen bu darbe bir hafta içinde bastırıldı ve Kornilov tutuklandı.²³

Bu sırada eylül başlarından itibaren Rus halkı daha da ağırlaşan açlık ve sefalet içinde çırpınmaktaydı. Geçici hükümet sorunlara çare bulamıyor, işçiler greve gidiyor, üretim olmayınca da halk gıdasız kalıyordu. Eylül'ün sonlarına doğru ülke genelinde grevcilerin sayısı 300.000 bine geçerken grevlerde artık tek bir ses yükseliyordu, "bütün iktidar Sovyetlere." Bu dönemde Finlandiya'da bulunan Lenin Bolşevik partinin merkezi komitesine durmadan mektuplar göndererek, silahlı bir isyan için tüm şartların oluştuğunu derhal harekete geçilmesi gerektiğini vurgulamaktaydı. Ancak partisinin bir türlü harekete geçmemesi üzerine 7 Ekim'de gizli yollarla Finlandiya'dan Petrograd'a dönerken, silahlı mücadele için hazırlıklara başladı.²⁴

Bu hazırlıklar kısa zamanda meyvesini vermeye başlarken, kuzey birliklerinin büyük bir kısmı Bolşeviklerin safına geçti. Bolşevik Merkez Komitesi'nin 16 Ekim tarihinde yapılan toplantısında, Lenin silahlı isyan planını açıkladı. Bu

²² Bkz; (19), Sadıkov, s.105

²³ Bkz; (3), s.187

²⁴ Bkz; (19), Sadıkov, s.108

planlara Kamanev ve Zinovies karşı çıkarken, Stalin ise Lenin'i destekledi ve plan parti tarafından kabul edildi. Fakat öneriye karşı çıkan Kamanev ve Zinoviev 18 Ekim'de bir hükümet gazetesine, silahlı isyanın planını ve tarihini belirten bir mektup gönderdi. Bu ihanet karşısında Kamanev ve Zinoviev partiden ihraç edildi.²⁵

Hükümet ise başkente asker sevk ederek ülke genelinde önlemleri arttırdı. Haberi alan Askeri Devrim Komitesi ise her ne kadar planları açığa çıksa da isyan kararından vazgeçmeyerek, son hazırlıklarını tamamladı ve 22 Ekim sabahı resmen düğmeye bastı. İlk iş olarak depolardaki silahların çoğuna el koyularak, tüm isyancı askerlere dağıtıldı ve kritik bölgelerin ele geçirilmesi için harekete geçildi. Kerenski hükümeti 23 Ekim'i 24'üne bağlayan gece, Askeri Devrim Komitesi üyelerinin tutuklanmasını emrederken, bu emir çok da etkili olmadı. 25 Ekim sabahına karşı bakanlardan biri, başkent bölge komutanına şehirdeki durumu sorduğunda, durumun son derece ciddi olduğunu, öyle ki hükümetinin elinde neredeyse askeri birlik kalmadığını belirtmekteydi. Bolşevik'lerin aylarca sürdürdüğü etkili propagandanın neticesinde, askerlerin çoğu artık Bolşevik safındaydı. Başkent sokaklarını tamamen kuşatan Kızıl Muhafızlar, cezaevlerine saldırarak Bolşevik arkadaşlarını tek tek özgür bırakırken, hükümetin elinde son sığınak olarak kışlık saray kalmıştı.²⁶

Başbakan Kerenski, gecenin karanlığından faydalanarak, Amerikan elçiliğinin arabasına atladı ve yeni bir ordu oluşturmak ümidiyle Kuzey Cephesi'ne doğru kaçtı. 25 Ekim sabahı Lenin bir bildiri yayınlayarak, "geçici hükümet resmen devrilmiştir, iktidar petrograt, işçi ve asker Sovyet'inin eline geçmiştir" diyerek, devrimin başarısını duyurmuştur. Bu bildiri önce ülke içinde yayınlandı ardından dünyanın tüm başkentlerine telgraflarla bildirildi.²⁷

Kışlık Saray'daki hükümet üyeleri, Lenin'in teslim olun çağrısına olumlu yanıt vermemesi üzerine, Askeri Devrim Komitesinin emriyle, Aurora isimli Savaş gemisinden kışlık Sarayına ateş açıldı, ardından gece saat 12'de saraya doğru genel bir

²⁵ Bkz; (19), Sadıkov, s.111

²⁶ A.g.m. Sadıkov, s.112-113-114

²⁷ A.g.m. Sadıkov, s.115

taarruz başladı, yaklaşık iki saat içinde saray tamamen kızıl ordunun eline geçerken, tüm hükümet üyeleri tutuklanarak Petropavlovsk kalesine gönderildi.²⁸

²⁸ A.g.m. Sadıkov, s.115-116

SONUÇ

Zafer Bolşeviklerindi, kongredeki ilk konuşmasında Lenin, kurulacak yeni Sovyet hükümetinde bakan kelimesini şiddetle reddederek, Komiser kelimesinin kullanılmasını önerdi, Trotsky yeni hükümet üyelerinin Komiser olarak adlandırılması, hükümete ise Halk Komiserliği Konseyi adını verildiğini açıkladı. Ardından Lenin Halk Komiserleri Konseyinin başkanı seçilirken, Trotsky dış ilişkilerden sorumlu, Stalin ise Milletler İşinden sorumlu komiserlik görevini üstlendi. Böylece 24 Ekim gecesi başlayıp, 25 Ekim'in ilk ışıkları ile sona eren devrim Rusya'da yeni bir dönemin başlamasına ve uzun bir süre sonra umutların yeşermesine neden oldu.

KAYNAKÇA

Aktükün, İlker: **Ders Notları**, İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

Büyük Petro, Belgesel

Prof.Dr. DEVLET Nadir, Doç.Dr. HATİPOĞLU Esra, Doç.Dr. SARIAHMETOĞLU Nesrin: **Rusya Tarihi**, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi

Sadıkov Ramin: **Şubat Devriminden Sonra Rusya'da İktidar Mücadelesi: Ekim Devrimi'ne Giden Yol**, Azerbaycan Muallimler Enstitüsü Sheki Shubesi, Tarih Bölümü